

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Лахно Олександр Петрович,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та методики викладання
історії Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка, Україна

Насамперед відзначимо, що значну увагу дослідники давньоєгипетської держави приділили реконструкції подій саме політичної історії Єгипту. Так, зокрема, книга В.В.Солкіна присвячена епосі Рамесидів (XIX і XX династії). Вона є своєрідною історико-культурною реконструкцією епохи, яка має великий обсяг першоджерел, більшість із яких було перекладено вперше [1].

Аналізу створення першої в Єгипті держави присвячена монографія Т.О.Шеркової, де на основі широкої джерельної бази аналізуються економічні, екологічні, соціальні, політичні, релігійно-міфологічні аспекти життя єгипетського суспільства додинастичного та ранньодинастичного періодів. Дослідниця в своїй праці використовує новітні археологічні матеріали, що дозволяють дещо по-новому інтерпретувати хід подій, пов'язаних із об'єднанням цієї країни [2].

Окремі проблеми становлення давньоєгипетської держави можна зустріти в монографії О.О.Крола. У ній автор досліджує період появи головних основ давньоєгипетської цивілізації. Тут також викладені основні проблеми ранньодинастичної єгипетської історії. Зробивши аналіз свята хеб-сед, зокрема, дослідник робить висновок, що це свято не пов'язане із звичаєм вбивати свого правителя, оскільки немає доказів про випадки царевбивства під час цього торжества. Джерела пов'язують це свято із об'єднанням країни [3].

Проблемам зовнішньої політики та взаємин Давньоєгипетського царства із сусідніми державами присвячена колективна монографія Е.Є.Кормишевої, Г.М.Бауера, І.Ш.Шифман та ін. Тут увага зосереджується не тільки на Стародавньому Єгипті, але й на історії розвитку та становлення економічних, політичних взаємин країн Аравійського півострова, областей Північно-Східної Африки, взаємовпливів у різних сферах культури, які склалися в давнину. У цій праці досліджуються різноманітні проблеми – палеогеографія регіону, специфіка найдавніших господарсько-культурних комплексів, розвитку торгівлі, розробки корисних копалин, народної дипломатії, кордонів, політичних взаємин тощо. Особливу увагу приділено питанням екології, пристосованості людини до навколишнього середовища та її освоєння, розселення людських колективів, міграцій окремих груп і народностей, пов'язаних у т.ч. і з формуванням земної кори, ділянок суші та водного простору у відомих нині межах. Ключовою

проблемою даного колективного дослідження є історія розвитку контактів на базі торгівлі, освоєння караванних доріг, морських шляхів і портів Червоного моря, історії зіткнень зі світовими державами давнини, взаємного обміну культурними цінностями, релігійного синкретизму. Окрему увагу також приділено околицям старого світу і тому впливу, який зробили на неї великі держави давнини [4].

Монографія М.О.Лебедева стала результатом багаторічного дослідження взаємовідносин давньоєгипетської цивілізації із сусідніми областями та їхнім населенням в епоху Стародавнього і Середнього царств. Цей автор спирається на дослідження багатьох письмових джерел. В основі доробку – вивчення процесу становлення і розвитку давньоєгипетських експедицій на рудники та каменоломні за межі Нільської долини, їх соціального, економічного, культурного та політичного значення для давньоєгипетського суспільства часу будівництва царських пірамід. Також такі експедиції розглядаються як один із важливих інструментів взаємодії єгипетської держави з навколишніми областями [5].

Культура і мистецтво Стародавнього Єгипту є важливою частиною світової культури, і, природно, не могли залишитися непоміченими єгиптологами. Книга Е.Є.Кормишевої «Стародавній Єгипет» дає загальне уявлення про давньоєгипетську культуру, розповідає про досягнення в господарській сфері, науках, писемності, традиціях і звичаях, повсякденному житті. Авторка знайомить нас із чудовими творами літератури й мистецтва давніх єгиптян, що входять до золотого фонду світової культури, увага також приділяється їхнім релігійним віруванням [6].

Монографія О.О.Большакова «Людина і її Двійник. Зображальність і світогляд в Єгипті Старого царства» є найбільшим дослідженням проблеми Ка (у релігії давніх єгиптян – дух людини), заснованим на матеріалах настінних зображень і скульптури гробниць, які раніше не розглядалися всерйоз у цьому аспекті. Робота присвячена вивченню світогляду людини давнини, спроби реконструкції якого єгиптологи роблять уже більше півтора століття, але до цих пір залишаються незрозумілими найважливіші уявлення, в число яких входить і комплекс ідей, пов'язаних із Двійником людини – Ка, який займав центральне місце в ідеології Старого царства (III тис. до н.е.). Головним завданням свого дослідження автор вважає: побачити в складних єгипетських уявленнях живу людину і спробувати зрозуміти основи її духовного світу [7].

Викликає науковий інтерес діяльність археологічної експедиції в Гізі, яка працювала на плато Гіза з 1996 року. У зону досліджень входив східний край Східного некрополя Гізи, на якій розташовані скельні гробниці представників єгипетської знаті і некрополь середнього класу єгипетського суспільства епохи Стародавнього царства (III тис. до н.е.). Колективна монографія С.В.Ветохова, Е.Є.Кормишевої та С.Е.Малих відкриває серію публікацій результатів робіт археологічної експедиції в Гізі. Дана монографія складається з трьох томів.

Перший том серії «Гіза. Східний некрополь» присвячений скельній гробниці Хафраанха – представника царської адміністрації, який жив за правління V династії і був похований на східному краю Східного плато Гізи. Публікація

вводить у науковий обіг дані, отримані в результаті археологічного та епіграфічного дослідження скельної гробниці Хафраанха. Сама ж гробниця була відома раніше за короткими записами і копіями рельєфів прусського єгиптолога XIX століття К.Р.Лепсіуса, але археологічному вивченню раніше не піддавалася. Отриманий у ході польових робіт матеріал надав додаткові відомості щодо функціонування гробниці та поховального обряду часу Стародавнього царства. Було уточнено датування гробниці, час її створення було визначено серединою – другою половиною V династії (царювання Ніусерра-Джедкара Ісесі) [8].

Другий том цієї серії – це публікація результатів археологічного дослідження Малого некрополя, сформованого в епоху Стародавнього царства й знайденого на сході від скельної гробниці Хафраанха (G 7948), на схилі Східного плато Гізи. Книга містить публікацію виявлених експедицією пам'ятників й аналітичну частину, в якій дається аналіз топографії, стратиграфії та архітектури Малого некрополя, керамічного і речового матеріалу, проблеми датування та виділення стадій будівництва, представлені результати антропологічної експертизи і дані по давньоєгипетському похоронному обряду III тис. до н.е. [9].

Третій том монографії є публікацією результатів археологічного вивчення староегипетських скельних гробниць епохи Стародавнього царства (V-VI династій, XXV-XXII ст. до н.е.), розташованих на південь від гробниці Хафраанха (G 7948) на східному краю Східного плато некрополя Гіза. У ході розкопок були виявлені та розчищені поминальні каплиці та шахтні поховання гробниці, що містять епіграфічний і речовий матеріал. Книга включає в себе публікації матеріалів археологічних робіт і аналітичної частини, містить аналіз архітектури та епіграфіки скельних гробниць, давньоєгипетського похоронного обряду III тис. до н.е., антропологічного, керамічного і речового матеріалу [10].

Знахідкам, зробленим під час роботи археологічної експедиції в Гізі, присвячена також монографія С.Є.Малих. В основу дослідження лягли мініатюрні глиняні моделі судин, знайдені в ході вивчення гробниць єгипетської знаті епохи Стародавнього царства. У книзі робиться аналіз предметів із залученням епіграфічних і образотворчих пам'яток, що дозволило встановити призначення вотивної кераміки, розробити її типологію та визначити точне датування [11].

Книга С.В.Ветохова, М.О.Лебедева, С.Є.Малих «Піраміди над розкопками. Єгипет очима російських археологів» описує роботу археологів в Гізі за останні двадцять років, знайомить читача з відкриттями, зробленими в ході експедиції, специфікою польових досліджень в Єгипті, життям і побутом археологів. Паралельно викладаються наукові проблеми, що розробляються в сучасній єгиптології. Окрему увагу приділено археологічним відкриттям в Єгипті на початку XXI ст. [12].

Таким чином, можемо узагальнити, що увага єгиптологів наприкінці XX – на початку XXI ст. була в цілому спрямована на вивчення становлення давньоєгипетської держави і специфіці її устрою. Відповідно до тенденцій історичної науки в цілому акцент зміщений на вивчення світоглядних основ життя давньоєгипетського суспільства, зв'язку релігії з політичними та соціальними аспектами. Крім того, інтерес викликали зовнішньополітичні

контакти Стародавнього Єгипту з сусідніми областями. Особливу увагу дослідників приділено висвітленню діяльності археологічної експедиції в Гізі, результатами якої стало введення в науковий обіг й інтерпретація джерел антропологічного характеру, архітектурних конструкцій і речового, зокрема, керамічного матеріалу.

Список літератури

1. Солкин В.В. Солнце властителей. Древнеегипетская цивилизация эпохи Рамессидов. М., 2000. 261 с.
2. Шеркова Т.А. Рождение ока Хора. Египет на пути к раннему государству. М., 2004. 370 с.
3. Крол А.А. Египет первых фараонов. Хеб-сед и становление древнеегипетского государства. М., 2005. 244 с.
4. Бауэр Г.М., Кормышева Э.Е., Шифман И.Ш. и др. Красноморский мир в древности. М., 2012. 492 с.
5. Лебедев М.А. Слуги фараона вдали от Нила: развитие контактов древнеегипетской цивилизации с окружающими областями в эпоху Древнего и Среднего царств. СПб., 2015. 688 с.
6. Кормышева Э.Е. Древний Египет. М., 2005. 190 с.
7. Большаков А.О. Человек и его Двойник. Изобразительность и мировоззрение в Египте Старого царства. СПб., 2001. 288 с.
8. Ветохов С.В., Кормышева Э.Е., Малых С.Е. Гиза. Восточный некрополь I. Гробница Хафраанха G 7948. М., 2010. 272 с.
9. Ветохов С.В., Кормышева Э.Е., Малых С.Е. Гиза. Восточный некрополь II. Малый некрополь к востоку от гробницы G 7948. М., 2012. 352 с.
10. Ветохов С.В., Кормышева Э.Е., Лебедев М.А., Малых С.Е. Гиза. Восточный некрополь III. Гробницы Ченти II, Хуфухотепа и безымянные гробницы GE 17, GE 18, GE 47, GE 48 и GE 49. М., 2015. 400 с.
11. Малых С.Е. Вотивная керамика Египта эпохи Древнего царства. М., 2010. 320 с.
12. Ветохов С.В., Лебедев М.А., Малых С.Е. Пирамиды над раскопом. Египет глазами российских археологов. М., 2017. 288 с.